

КРАТКИ ПРИКАЗ

Ка образовању које прави промјену у Босни и Херцеговини

На путу од традиционалних наставних програма ка савременим курикулумима заснованим на исходима учења

Како постићи већу једнакост и бољи квалитет образовања у БиХ увођењем курикулума заснованих на исходима учења да би се достигли стандарди водећих образовних система и створили младима предуслови за успјешан живот и каријеру у све конкурентнијем свијету?

Иако су у протекле двије деценије у Босни и Херцеговини (БиХ) проведене значајне промјене, формално образовање у школама још увијек је у великој мјери традиционално.

Застарјели наставни програми, подучавање и учење у учионицама, те пракса вредновања у школама не представљају повољну образовну средину у којој се ученицима омогућава стицање знања, вјештина и ставова (компетенција) неопходних за 21. вијек. Адекватно се не развијају критичко мишљење, мултиперспективност, инклузивност и поштовање различитости, као ни вјештине рјешавања проблема, иновативност и креативност, предузетништво и сарадња међу младим нараштајима грађана и будућим лидерима.

Кроз пројекат „Курикуларном реформом до квалитетног образовања“, Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини (Мисија) утврдила је да образовним системима у цијелој БиХ углавном недостају кохерентност и оријентисаност ка дугорочним циљевима. У поређењу са основама на којима почивају савремени образовни системи, ови у БиХ напросто нису у стању да код ученика развијају знање и компетенције какви су потребни у данашњем свијету.

МОЖЕ ЛИ БИХ ДА УХВАТИ КОРАК СА ДРЖАВАМА КОЈЕ ИМАЈУ САВРЕМЕНЕ ОБРАЗОВНЕ СИСТЕМЕ?

ДА, МОЖЕ! Али, да би дошло до тога, образовне власти у цијелој БиХ морају себи као највећи приоритет да поставе системске промјене у образовању.

Таква системска промјена налаже обликовање јасне визије младе особе након завршетка образовања. Таква визија би инспирисала и усмјеварала развој образовања као кохерентног цикличног система оријентисаног на њено остварење. А за то је потребна озбиљна промјена фокуса са садржаја на ученике и са памћења чињеница на развој виших когнитивних и бихевиоралних компетенција које би омогућиле младима да воде успјешан живот и каријере.

На основу искустава других држава, образовне власти би требале да предузму сљедеће међусобно повезане кораке да би постигле такву системску промјену:

- да одреде јасну визију, сврху и циљеве образовања;
- да ускладе документе којима је уређено и усмјерено предшколско,

основно и средње образовање (нпр. преко стратешких, законских и подзаконских аката, предметних курикулума, педагошких стандарда и норматива);

- да системски уведу **курикуларни приступ**, то јест, добро промишљено, системско уређивање и планирање подучавања, учења и вредновања појединих предмета у току цијелог образовања;
- да израде и применијене **предметне курикулуме засноване на исходима учења**;
- да уведу ефективне **системе праћења и евалуације образовног процеса, као и вредновања и оцјењивања постигнућа ученика**;
- да израде нове **материјале за подучавање и учење**, укључујући уџбенике и дигитална наставна помагала;
- да унаприједи **иницијално образовање наставника** и успоставе ефективне моделе **континуираног професионалног развоја** наставника;
- да успоставе **инклузиван и транспарентан процес промјене** и то тако да сви релевантни актери и шира јавност могу да учествују и изразе своје мишљење;
- да доносе одлуке на основу **мјерљивих података** добијених **сталним праћењем и евалуацијом**, у које спада и учешће у великим међународним истраживањима постигнућа ученика (нпр. PISA, TIMSS, PIRLS).

Пажљиво осмишљеним, испланираним, добро изведеним и вођеним процесом промјене створили би се услови за примјену нових методологија и модалитета подучавања, учења и вредновања у учионицама. Ово би омогућило истинску промјену која би пружила младима знање и компетенције потребне за успјех.

И на крају, уз такву промјену могао би се остварити огроман потенцијал младих у БиХ. Омогућавање **образовања којим се покрећу уочљиве промјене**, не би било од користи само ученицима, већ, напослијетку, и друштву и економији у цјелини.

Да би се остварио овако изазован али вриједан подухват, неопходне су **одлучност**

и међусобна сарадња свих власти и институција, као и активно учешће наставника, стручњака и шире образовне заједнице, те подршка родитеља и ученика.

ПРОЈЕКАТ „КУРИКУЛАРНОМ РЕФОРМОМ ДО КВАЛИТЕТНОГ ОБРАЗОВАЊА”

Мисија пружа подршку образовним властима у БиХ у њиховим настојањима да свој дјечи обезбједе инклузивно и недискриминаторно образовање високог квалитета.

Произашавши из Општег оквирног споразума за мир у БиХ (Дејтонски споразум), координирајуће улоге у области образовања унутар међународне заједнице, као и јединственог присуства на терену, циљ ових настојања Мисије је да се подстакне одржива безбједност и дуготрајни мир у БиХ.

У склопу ових напора, Мисија проводи пројекат „Курикуларном реформом до квалитетног образовања”, уз финансијску подршку Краљевине Норвешке и Републике Италије.

До сада су у оквиру овог пројекта направљена три јединствена помагала прилагођена средини и условима у БиХ. Та помагала, уз јачање капацитета, пружају чврсту основу за подстицање свеобухватне, кохерентне и транспарентне промјене у образовању, а посебно на пољу израде предметних курикулума. Она су:

- *Анализа докумената којима се одређују основно и средње опште образовање у БиХ (Анализа);*
- *Темељне поставке за израду предметних курикулума (Темељне поставке)¹; и*
- *Онлајн платформа за израду и објаву предметних курикулума (Онлајн платформа).*

---

¹ Оба документа припремили су: Милица Балабан, Луциана Бобан, Намир Ибрахимовић, Миле Логара, Ванес Мешиф, Сандра Муратовић, Марија Налетилић, Кристина Вуца, Мирела Вукоја и Ивана Зечевић, уз стручну подршку Бориса Јокића, Ане Пешикан и Бранка Сливара.

АНАЛИЗА ДОКУМЕНАТА КОЈИМА СЕ ОДРЕЂУЈУ ОСНОВНО И СРЕДЊЕ ОПШТЕ ОБРАЗОВАЊЕ У БИХ

Сврха *Анализе* била је упоредити и утврдити да ли документи којима је уређено основно и средње опште образовање у БиХ достижу стандарде савремених образовних система. Као почетни корак у аналитичком поступку, размотрена су постојећа стратешка рјешења у међународном контексту, чиме су одређени кључни елементи курикулума у водећим образовним системима. Коначним и најбитнијим аналитичким кораком утврђени су постојање и квалитет тих елемената у образовним системима у БиХ.

Анализом су обухваћена два нивоа докумената у девет од дванаест уставних јединица у БиХ које имају директну надлежност у образовању (Брчко Дистрикт БиХ, ентитет Република Српска и седам кантона у ентитету Федерација БиХ):

- 1) стратешки документи и законски прописи којима је уређено образовање; и
- 2) 96 предметних програма за шест наставних предмета.

Ове јединице и документи бирани су пажљиво да би се обезбиједио репрезентативан узорак за цијелу БиХ и за различита подручја подучавања, учења, вредновања и развоја дјецe и младих особа.

Кључни налаз 1 Анализом стратешких докумената и законских прописа утврђено је да визија васпитања и образовања није одређена и да циљеви нису адекватно формулисани у цијелој БиХ. Такво стање је довело до неусклађености у образовном систему којим се не нуди искуство учења прилагођено потребама сваког ученика на свим васпитно-образовним нивоима.

Кључни налаз 2 Кључне компетенције су или изостављене или само декларативно наведене без даљње разраде или повезивања са визијом, циљевима или вриједностима васпитања и образовања. Овим је потврђена традиционална природа образовања у БиХ и недостатак оријентисаности на развој компетенција које су неопходне за живот и рад у савременом свијету. Таквим приступом се не развија

потенцијал младих и не оставрује њихово право на квалитетно образовање које би им омогућило да се надмећу и да сарађују са вршњацима из цијелог свијета.

Кључни налаз 3 Инклузивност је обрађена површно, без одговарајуће разраде и објашњења како ефективно примијенити дата рјешења у учioniци. Ученици са тешкоћама у развоју и учењу, они који заостају у настави и они надарени и талентовани остају занемарени ресурс и развојни потенцијал за БиХ.

Кључни налаз 4 Предметни програми не представљају свеобухватно и кохерентно одређивање подучавања и учења у појединачним предметима кроз све васпитно-образовне нивое. И даље су изразито оријентисани на садржај умјесто на ученике као појединце и њихов развој. Уз такве програме, подучавање и учење постају још безначајнији за ученике, чиме се поспјешује хронична немоћ система да подстакне индивидуални развој. Све то доводи до ниског нивоа постигнућа и неповезаних образовних искустава, уз губитак мотивације у каснијим фазама образовања, а нарочито на прелазима између васпитно-образовних нивоа.

Кључни налаз 5 Тамо гдје су формулисани, исходи учења у предметним програмима не испуњавају нити минимум професионалних стандарда – коришћени су недоследно, неадекватно и углавном садрже очекивања на најнижим когнитивним нивоима. Тако се добила пракса у подучавању којој је циљ меморисање чињеница, а не развој виших когнитивних и бихевиоралних компетенција.

Кључни налаз 6 Практике вредновања нису довољно разрађене било да је на нивоу опште стратегије или на нивоу предметног програма, што доводи до неадекватног процеса праћења и евалуације. То што нема савремених концепата вредновања подстиче ученике да се оријентишу више према оцјенама, свједочанствима и дипломама, него према овладавању знањем и личном развоју.

Анализа стратешких докумената и правних оквира

I ВИЗИЈА ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Визијом се поближе одређује шта је то што друштво жели да постигне васпитањем и образовањем, то јест, идеја о ученицима и њиховим компетенцијама по завршетку образовања. Као темељ сваког кохерентног образовног система, визија служи као смјерница за одређивање сврхе и циљева васпитања и образовања, те осталих елемената курикуларног приступа.

- Употребљиво одређење визије може се наћи у само једној од анализираних уставних јединица, док у већини осталих јединица уопште не постоји, а у осталим јединицама било какве изјаве о визији су крајње неадекватне, лоше дефинисане и недоречене.

То што нема јасне и кохерентне визије указује на одсуство системског промишљања и неуспјешно обликовање васпитања и образовања које треба да припреми младе за живот и рад у данашњем сложеном свијету.

II СВРХА ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Сврхом се поближе одређује улога сваког васпитно-образовног нивоа (нпр. предшколског, основног, средњег) и сваке врсте образовања (нпр. гимназијско, стручно) у достизању постављене визије. Јасна дефиниција сврхе служи за одређивање циљева васпитања и образовања.

- Сврха је дефинисана у већини анализираних кантона у Федерацији БиХ (преузета је из Оквирног закона о основном и средњем образовању у БиХ), док уопште није нађена у Републици Српској и Брчко Дистрикту БиХ.

Непостојање јасно одређене сврхе кида везу између визије и циљева васпитања и образовања, што доводи до неусклађеног и неповезаног образовног система.

III ЦИЉЕВИ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Циљевима се поближе одређује какво знање, вјештине и ставове ученик треба да има на крају одређеног васпитно-образовног нивоа да би се достигле цјелокупне визија и сврха васпитања и образовања.

- Циљеви постоје у свим анализираним јединицама; међутим, углавном нису адекватно формулисани или усклађени са сврхом.

Овим се даље наглашава некохерентност образовног система, која се одражава на искуство подучавања и учења како ученика тако и наставника.

IV ВРИЈЕДНОСТИ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Вриједности описују принципе, стандарде и врлине које друштво жели да промовише и подстиче у образовном систему (нпр. људска права, једнакост, солидарност, меритократија, поштовање различитости).

- Вриједности васпитања и образовања нису наведене у већини анализираних јединица, док су у осталим пронађене тек нејасне формулације без икаквих појашњења.

Изостављањем идеје о вриједностима, којима се одређује једно друштво и које треба његовати од раног узраста, пропушта се прилика за подстицање развоја основних вриједности демократског друштва међу младим нараштајима.

V КЉУЧНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Кључне компетенције су сложени склопови знања, вјештина и ставова који се развијају цијелог живота. То су, међу осталима, писменост, комуникација, учење како се учи, математичка, дигитална, социјална и културална компетенција, те предузетништво.

- Мада су декларативно наведене у неким од анализираних јединица, кључне компетенције нису јасно одређене, повезане са циљевима, сврхом и

визијом васпитања и образовања, или функционално уграђене у предметне програме.

Ово је још једна потврда традиционалног приступа у образовању и непромишљања о компетенцијама потребним за живот и рад данас. Такав приступ чини лошу услугу тежњама младих и њиме се не остварује њихово право на квалитетно образовање.

VI ПОДРУЧНА СТРУКТУРА КУРИКУЛУМА И МЕЂУПРЕДМЕТНЕ ТЕМЕ

Васпитно-образовна подручја су групе сродних предмета које за циљ имају њихово усклађивање и усмјеравање да би се достигли визија, сврха и циљеви васпитања и образовања (нпр. математичко-техничко, хуманистичке и друштвене науке, информатичко-комуникационо).

Међупредметне теме су оне компетенције које нису обухваћене ни у једном појединачном предмету или се могу да пронађу у више предмета (нпр. лични и друштвени развој, одрживи развој, здравље, предузетништво).

→ Васпитно-образовна подручја наведена су само у једном документу, док међупредметне теме уопште нису пронађене.

Неодређивање подручне структуре и међупредметних тема још једном указује на изразиту предметну фрагментираност. Овај застарјели приступ онемогућава међусобну повезаност предмета, дубоко учење², и развој кључних компетенција.

VII ИНКЛУЗИВНОСТ У ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

Под **инклузивношћу у образовању** се подразумева флексибилност у подучавању, учењу, и вредновању у циљу прилагођавања различитим потребама и могућностима ученика. Ово је потребно да би се одговорило на разноликост потреба, кроз све веће учешће у учењу свих ученика и

² Fullan, M., Quinn, J. & McEachen J. J. (2018). *Deep Learning: Engage the World Change the World*. Thousand Oaks, California: Corwin.

различитих култура и заједница, те да би се смањила и уклонила искљученост у образовању и из њега.³

→ У свим анализираним јединицама инклузивност у образовању уређена је уско, то јест, само у смислу инклузије ученика с тешкоћама у развоју и учењу или пак надарених и талентованих ученика, али без адекватног појашњења како га примијенити у пракси.

Ово указује на слабо разумијевање тога шта се под инклузивношћу у образовању подразумева, као и начина на који се може да постигне промјена у пракси у учионици да би се боље задовољиле разнолике потребе свих ученика.

VIII ВРЕДНОВАЊЕ

Вредновање се односи на праћење и процјењивање постигнућа ученика да би се утврдиле тешкоће у учењу и унаприједио процес учења, те достигли исходи учења и цијелокупни циљеви васпитања и образовања. Водећи образовни системи садрже дефинисане принципе вредновања којима се усмјеравају учење и развој ученика.

→ Кључни принципи вредновања нађени су у свим анализираним јединицама, али само на нивоу правилника и без додатне разраде на нивоу предметних програма.

Због непостојања добро дефинисаних савремених концепата вредновања, у пракси се ученици и даље подстичу да се оријентишу више према оцјенама, свједочанствима и дипломама, него према овладавању знањем и личном развоју.

³ UNESCO. (2009). *Policy Guidelines on Inclusion in Education*, p. 9. Paris: UNESCO.

Анализа предметних програма

1. ОПИС НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

У опису предмета се одређују мјесто тог предмета у образовном систему и његова улога у постизању cjелокупних циљева, сврхе и визије васпитања и образовања.

- Тек око трећине анализираних предметних програма садржи опис предмета. Ти описи, међутим, говоре о академској дисциплини умјесто о значају тог предмета у ширем образовном контексту и развоју ученика. **На тај начин се ограничава разумјевање наставника, ученика и родитеља о томе шта је сврха предмета.**

2. ЦИЉЕВИ УЧЕЊА И ПОДУЧАВАЊА ПРЕДМЕТА

Циљеви су широко постављени изкази о томе искази о томе која се знања, вјештине и ставови очекују од ученика у оквиру појединог предмета.

- Већина анализираних предметних програма садржи циљеве; они су, међутим, често исувише конкретни и неадекватно формулисани, па се тако **не успијева да пренесе шта се заправо очекује од ученика.**

3. КЉУЧНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ⁴

- **Кључне компетенције** нису конкретно одређене у анализираним предметним програмима, али могу да се уче њихови елементи преко предметно-специфичног знања, вјештина и ставова (нпр. нумеричке компетенције у математици).

4. ИСХОДИ УЧЕЊА

Исходи учења су јасна и прецизна очекивања о томе какво знање, вјештине и ставове ученици треба да стекну на крају сваке школске године.

- Чешће се појављују у анализираним предметним програмима основне школе него средње опште школе (гимназије).

Тамо гдје су формулисани, исходи не испуњавају ни минимум професионалних стандарда, што је **довело до праксе у подучавању којој је циљ меморисање чињеничног знања и, као последице, недостатка развоја виших когнитивних и бихавиоралних компетенција.**

5. ПРИНЦИПИ ПОДУЧАВАЊА И УЧЕЊА

Принципи подучавања и учења су опште смјернице наставницима како да организују процес подучавања да би на ефективнији начин постигли циљеве подучавања и учења предмета и исходе учења (нпр. принципи флексибилности, инклузивности, социјалне интеракције и контекстуализације).

- Анализирани предметни програми не садрже кохерентне и детаљно разрађене принципе. Приступ усмјерен на ученика и општа методичка упутства наводе се само декларативно без икакве повезаности с визијом, сврхом и циљевима васпитања и образовања или подучавања и учења предмета. **Овим би се могла повећати већ постојећа неједнакост у самом систему, посебно између школа у повољном и школа у неповољном положају.**

6. ИНФОРМАЦИОНЕ И КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ (ИКТ)

С обзиром на то да је **дигитална писменост** од суштинског значаја за живот и рад у 21. вијеку, у предметним курикулумима водећих савремених образовних система јасно су наглашени улога и мјесто ИКТ-а у подучавању и учењу свих предмета.

- Само неколицина анализираних програма спомиње ИКТ у оквиру домаће задаће, док се улога ИКТ-а у процесу подучавања и учења и постизању циљева уопште не разматра. **Ово даље доприноси садашњој ирелевантности предметних програма у БиХ.**

⁴ Видјети под V. Кључне компетенције

7. ОСТАЛИ КЉУЧНИ ЕЛЕМЕНТИ

Неких виталних елемента савременог предметног курикулума уопште нема у анализираним програмима, попут: како подучавање и учење предмета доприноси развоју кључних компетенција; повезаност између предмета и са другим предметима; флексибилност програма у одговарању на конкретне образовне потреба свих ученика. Посебно брине то што нити један анализирани предметни програм не нуди смјернице за праћење, вредновање и оцјењивање.

Овај кратки приказ је сачињен на основу документа *Ка образовању које прави промјену: Извјештај о анализи докумената којима се одређују основно и средње опште образовање у Босни и Херцеговини – на путу од традиционалних наставних програма ка савременим курикулумима заснованим на исходима учења*, којег је 2020. године израдила група аутора, стручњака из области образовања, које је ангажовала Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини у оквиру пројекта „Курикуларном реформом до квалитетног образовања”, којег спроводи Мисија уз финансијску подршку влада Краљевине Норвешке и Републике Италије.

Свако гледиште, изјава или мишљење изражено у овом кратком приказу, а за које није изричито назначено да потиче из Мисије ОЕБС-а у Босни и Херцеговини, не одражава нужно званичну политику Мисије ОЕБС-а у Босни и Херцеговини.

Norwegian Embassy
Sarajevo

Embassy of Italy
Sarajevo